

Professori Toive Aartolahden muotokuvan paljastuspuhe Porthania 5. lokakuuta 1994

MARKKU LÖYTÖNEN

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Kautta luonnonhistorian elinympäristömme kaikessa monimuotoisuudessaan on ollut uteliaan ihmisen tarkkailun ja mielenkiinnon kohde. Ensimmäisenä tavoitteena oli ymmärtää luonnonympäristön toiminta ja rakenne niin, että päivittäinen toimeentulo oli mahdollisimman turvattu. Yhteisössä elävän ihmisen kenties tärkeimpiä oivalluksia oli, että tehokas toiminta edellyttää mielekästä työnjakoa; kukin tehköön sen, minkä parhaiten taitaa. Tästä seurannut tuotannon tehostuminen ja työn jakaminen soivat vähitellen mahdollisuuden yhä suuremman osan yhteisön jäsenistä siirtyä välittömästä tuotantotyöstä kohti abstraktimpia tehtäviä. Tiede on tämän oivalluksen jälkeläinen.

Etsiessämme länsimaisen ajattelun perusteita ja tieteen juuria, ajatuksemme kulkevat väistämättä antiikin ajan tiedon lähteiden äärelle. Tuon ajan tutkijoiden työn tuloksista minua on aina miellyttänyt pyrkimys luokitella, systematisoida ja selittää kaikki olevainen yksiselitteisesti ja ymmärrettävästi. Aivan erityisesti olen viehätynyt nerokkaasta, mutta samalla yksinkertaisesta tavasta, jolla muinaiset kollegamme onnistuivat selvittämään, miten ihminen eroaa muista eläinlajeista: me olemme ainoa kahdella jalalla pystyssä kävelevä kanta-astuja, jolla on litteät kynnet.

Nyt huvittavalta kuulostava vanha määritelmä pitää toki yhä paikkansa, mutta se ei kerro koko totuutta ihmisestä. Tämän päivän luonnontieteilijä määrittelee ihmisen ja muiden eläinten välisen eron toisin kuin kollegamme kaksi tuhatta vuotta sitten: ihminen on tunnetun maailmankaikkeuden ainoa olento, joka kykenee siirtämään tietoa yli sukupolvien muussa kuin geneettisessä muodossa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Eratostheneen, Ptolemaioksen, Mercatorin ja kaikkien muiden meitä ennen eläneiden maantieteilijöiden synnyttämä tieto on kumulatiivisesti käytössämme, vaikka emme heitä koskaan ole tavanneet.

Tämä on johtanut ihmiskunnan käytössä olevan tieteellisen tiedon määrän räjähdysmäiseen lisääntymiseen. Liioittelematta voimme todeta, että hyvinvointimme perustuu aivan keskeisesti luonnontieteelliseen perustutkimukseen ja sen soveltamiseen - olipa sitten kysymyksessä tekninen osaaminen tai terveytemme vaaliminen. Ja tietovarastomme karttuu yhä edelleen. Ajankohtaiset tiedeuutiset tuntuvat avaavan toinen toistaan jännittävämpiä tulevaisuudennäkymiä. Esimerkiksi käy tieto siitä, että ihmisen koko geenikartta saadaan avatuksi vielä ennen kuluva vuosikymmenen päättymistä. Voimme vain arvailla, mitä kaikkea tämä tulee merkitsemään ihmiskunnalle - niin hyvässä kuin pahassakin.

Tieteellisen tiedon synnyttäminen on monitahoinen, yksilöllinen ja luova prosessi, jonka syvintä olemusta on vaikea kuvata. Tutkijan työn ulkoiset ilmentymät - julkaisut ja koulutetut oppilaat - antavat kuitenkin viitteitä siitä, minkälainen kukin meistä tiedemiehenä on. Ensi torstaina julkaistavassa *Terran* niteessä on Paul Fogelbergin ansiokas kirjoitus professori Aartolahden tieteellisestä tuotannosta, työstä maantieteen kouluopetuksen kehittämiseksi ja panoksesta tiedeyhteisön hänelle asettamissa luottamustehtävissä. En käytä aikaamme kerratakseni professori Aartolahdelle omistetussa juhla-kirjassa kerrotut asiat. Sallikaa minun sen sijaan kertoa lyhyesti, miltä pian 60 vuotta täyttävä maantieteen professori on näyttänyt ensin opiskelijan ja sitten nuoremman kollegan silmissä.

Tutkijan ominaisuutesi opin tuntemaan hyvin nopeasti. Heti ensimmäistä luentoasi kuunnelllessani - se muuten oli Suomen geornorfologia -osoitit olevasi johdonmukainen, innovatiivinen, innostava ja tinkimätön. Jaksoit aina puolustaa maantiedettä moni-ilmeisenä, monipuolisena ja yhtenäisenä tieteenalana ei vain tiedeyhteisöä, vaan myös kouluopetusta ajatellen. Olet pyrkinyt kasvattamaan oppilaasi ymmärtämään, että maantieteen vahvuus spesialisoituvassa maailmassa on tieteenalamme synteettinen ja holistinen olemus. Tutkimuksesi, joista silloin tällöin luennoilla kerroit, kertovat poikkeuksellisen korkeatasoisesta tuotannosta, ja oppilaasi ovat jo kansainvälisesti ansioituneita tutkijoita.

Ihmisenä, Toive, opin tuntemaan sinut paljon hitaammin. Puheen sijaan sinä mielummin kuuntelet ja tarkkaillet. Itsestäsi kerrot varovaisesti, vaivihkaa, pieninä väläyksinä, aivan kuin kuiskaten. Juttusi opiskeluaajoista, perheestä ja työstä ovat ajankuvia palapelissä, joka hyvin hitaasti asettui paikalleen. Mutta kun se lopulta oli koossa, kuvasta paljastui tavattoman moni-ilmeinen työtoveri.

Ihmiset peilautuvat ajatuksissani mielikuvina ja tapahtumina, jotka muovautuvat muistikuvien mukaan. Mielikuvan sinusta rakentuu monesta eri osasta, joista jokaisella on kirjallinen kytkentä. Se on yhdistelmä haanpääläistä perisuomalaista jäyhyyttä ja peräänantamattomuutta, havukka-ahon ajattelijan huumoria, ja waltarilaista ajattomuutta. Ehkä kaikkein syvimmälle olet päästänyt meidät jutuissasi omasta lapsuudestasi. Niistä on löytynyt ymmärtäjä, jonka herkän katseen editse yksikään asia tai tapahtuma ei ole kulkenut vailla huomiota. Tehtaan varjossa - on tämän mielikuvan kirjallinen kytkentä. Siinä missä Pekkanen - niinikään herkkä tarkkailija - kuljettaa lukijaa läpi Suomen lähimenneisyyden mullistusten, sinun tutkimuksesi kertovat maamme luonnonhistorian lähimenneisyyden huikeasta spektaakkelista, jääkaudesta. Kirjoituksiasi lukiessa voi vain kuvitella, kuinka suunnattomia voimia sitonut ja vapauttanut jääkausi muovautuu ajatuksissasi todelliseksi, eläväksi ja käsin kosketeltavaksi tapahtumasarjaksi - tapahtumasarjaksi, jossa myös pienin tuulen tuivertama hiekanmuru saa osakseen sille kuuluvan huomion ja löytää paikkansa maailmassa ja maailmankaikkeudessa.

Luonnontieteellisen tiedon karttuminen vuosisatojen saatossa on kuin loputon kirjakäärö. Jokainen sukupolvi lisää käärön pituutta piirtämällä sen viimeisille riveille oman työnsä tulokset ojentaen sen sitten uudelle sukupolvelle työn jatkamiseksi. Et ole vielä merkinnyt viimeistä pistettä tieteen kirjakääröön oman nimesi kohdalle. Kun se aika joskus tulevaisuudessa koittaa ja annat käärön oppilaittesi jatkettavaksi, käärö on kasvanut pituutta mittavasti.

Jos nyt lopettaisin puheeni, jättäisin kertomatta yhden hyvin tärkeän seikan. Sekin on tavallaan kirjallinen kuva - mutta ei minun, vaan sinun, Toive. Laitoksemme kahvihetkien arkipäiväisen menon spontaanisti katkaisevat Hellaakosken runot, sinun lausuminasi, ovat kiireen keskellä tervetulleita hengähdystaukoja. Tällaiset hetket ovat osa sitä hyvää ilmapiiriä, josta maantieteen laitos on tunnettu kautta maan. Näistä hetkistä emme halua luopua.